
Mr Jelena STANIŠIĆ
Mr Rajka ĐEVIĆ
Mr Ivana ĐERIĆ
Institut za pedagoška istraživanja
Beograd

Pregledni naučni rad PEDAGOGIJA LXV, 2, 2010. UDK: 37.033:502/504
--

SREDINSKI ČINIOCI EKOLOŠKOG VASPITANJA I OBRAZOVANJA¹

Rezime: U radu se analiziraju uloge sledećih sredinskih činilaca u ekološkom vaspitanju i obrazovanju: porodice, predškolske ustanove, škole, vršnjačkih grupa, medija i društvenih organizacija i institucija. Pregled karakteristika i uticaja sredinskih faktora omogućava čitaocu uvid u značaj koji oni imaju na ekološko vaspitanje i obrazovanje. Iako svaki od navedenih sredinskih faktora ima značajnu ulogu u razvoju ekološke svesti i sticanju neophodnih znanja iz ove oblasti, primarna uloga daje se školi koja omogućava usvajanje ekoloških znanja na sistematičan i organizovan način.

Postavlja se pitanje koliko se potencijali škole koriste i koliko škola uspeva da odgovori na savremene potrebe ekološkog vaspitanja i obrazovanja. Da bi škola opravdala ulogu vodećeg faktora u oblikovanju ekološke svesti učenika, programi bi trebalo da se osavremenjuju, nastavnici dodatno usavršavaju, a škola intenzivira saradnju sa drugim institucijama.

Ključne reči: ekološko vaspitanje i obrazovanje, sredinski činiooci.

Posredstvom ekološkog vaspitanja i obrazovanja deca usvajaju znanja, formiraju stavove i vrednosti, razvijaju emocionalnu osetljivost na potrebe prirode i potrebe čoveka za kvalitetnijim životom. Međutim, nije jasno posredstvom kojih mehanizama i na kojem uzrastu se razvijaju stavovi, osećanja i znanja o životnoj sredini. Da li se stavovi prema okolini uspešnije izgrađuju kod dece mlađeg uzrasta ili u kasnijim fazama života? Koju ulogu imaju porodica, obrazovne institucije i mediji? Koliko je važno da li neko živi u selu ili u gradu? Šta ima veći značaj za razvijanje ekološke svesti: faktori socijalizacije ili faktori ličnosti? (Stanišić, 2008).

¹ Članak predstavlja rezultat rada na projektu »Obrazovanje za društvo znanja«, broj 149001 (2006–2010), čiju realizaciju finansira Ministarstvo za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije.

Najopštija podela činioca ekološkog vaspitanja i obrazovanja jeste podela na spoljašnje (sredinske) i unutrašnje činioce (faktori ličnosti). Među spoljašnje, sredinske faktore, ubrajaju se porodica, škola, vršnjačke grupe, mediji i radna sredina (Andevski, 1997a; Kundačina, 2006). Pored navedenih činilaca, Klemenović (Klemenović, 2004) pridaje značaj i muzejima, naučnim centrima, rezervatima i parkovima, zoološkim i botaničkim vrtovima, bibliotekama, kao i nevladinim i neprofitnim organizacijama. Brun (Brun, 2001) ide korak dalje i u sredinske faktore ubraja i društvene organizacije za mlade i institucije za obrazovanje odraslih (radnički i narodni univerziteti, strukovna udruženja).

Empirijski nalazi ukazuju na to da učenici i nastavnici opažaju školu i medije kao najznačajnije činioce ekološkog vaspitanja i obrazovanja (Stanišić, 2008b). Ipak, učenici u većem procentu (25%) u odnosu na nastavnike (14%) opažaju roditelje kao važne izvore informacija o zaštiti životne sredine i zdravom načinu života. Nasuprot tome, Kundačina (2006) primarnu ulogu pridaje školi i porodici.

Zaštita životne sredine i zdrav način života nisu teme o kojima učenici razgovaraju sa vršnjacima. Istraživanja pokazuju da ni učenici niti nastavnici ne opažaju vršnjake kao činilac koji značajno doprinosi procesu ekološkog vaspitanja i obrazovanja. Međutim, učenici su motivisani da učestvuju u pojedinim ekološkim aktivnostima ukoliko bi ih realizovali sa vršnjacima. Pokazuje se, dakle, da su vršnjaci značajan, ali neiskorišćen resurs za ekološko vaspitanje i obrazovanje (Stanišić, 2008b).

S obzirom na to da veliki značaj za proces socijalizacije mladih imaju sredinski činiooci, bavićemo se pitanjem uloge porodice, predškolske ustanove, škole, vršnjačkih grupa, medija i društvenih organizacija i institucija u ekološkom vaspitanju i obrazovanju. Važno je naglasiti da postoji uzajamna povezanost ovih činilaca. Takođe, navedeni činiooci nemaju jednak značaj i uticaj i teško je odrediti koji je činilac ekološkog vaspitanja i obrazovanja najznačajniji.

Porodica i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Mada se u našoj literaturi često ističe da je porodica jedan od najznačajnijih činilaca ekološkog vaspitanja i obrazovanja (Brun, 2001; Markoska, 2002; Nikolić, 2003; Klemenović, 2004) procenjujemo da uloga porodice u ekološkom vaspitanju i obrazovanju nije dovoljno empirijski istražena (Andevski, 1997a; Stojanović i sar., 1997; Mišković, 1997; Kilibarda, 1998). Za sticanje ekološke kulture u porodici posebnu ulogu imaju jasne predstave odraslih o značaju zdrave životne sredine za kvalitet života ljudi danas i u budućnosti, kao i ponašanje u svakodnevnim situacijama u skladu sa ekološkim principima. U porodičnom okruženju dete stiče osnovne zdravstveno-higijenske i radne navike, predstave o dobrom i lošem, zdravom i štetnom, lepom i ružnom. Ako roditelj želi da izgradi kod deteta određene moralne, estetske i ekološke vrednosti, navike i norme ponašanja, to može da ostvari, pre svega, ličnim primerom. Imajući u vidu da je vaspitanje i obrazovanje dvosmeran proces, važan je i uticaj koji deca imaju na svoje roditelje. Deca danas često poseduju znanja koja prevazilaze nivo znanja njihovih roditelja. S obzirom na to da većina današnjih roditelja tokom školovanja nije stekla sistematska znanja iz oblasti ekologije, oni od dece saznaju informacije i činjenice o zaštiti životne sredine.

Neophodno je naglasiti da porodica u znatno manjoj meri ima obrazovnu ulogu, a mnogo više ispunjava vaspitnu ulogu. Za razliku od škole, porodica nije osnovni činilac prenošenja znanja iz oblasti zaštite životne sredine. Kada su u pitanju ekološka znanja, uticaj porodice u savremenim uslovima slabi, jer jačaju ostali elementi društvene strukture, pre svega, škola i mediji (Andevski i Kundačina, 2004). Međutim, kada govorimo o zaštiti životne sredine neosporan je vaspitni uticaj koji porodica ima na decu. Za razvoj ekološke svesti i ekološke kulture dece važno je koji se interesi postavljaju pred članove porodice, koji se motivi kod njih pobuđuju, kao i da li se lični interesi stavljaju ispred interesa cele ljudske populacije. Od posebnog je značaja kako se u porodici reaguje na svakodnevnu degradaciju životne sredine u prostoru u kojem porodica živi.

Na polju ekološkog vaspitanja i obrazovanja, porodica i škola mogu saradivati na različite načine. Potrebno je uključiti roditelja u rad škole i omogućiti otvaranje škole prema porodici. U ovom kontestu, saradnja podrazumeva posetu roditelja časovima, zajedničke izlete i ekskurzije, radne akcije roditelja, učenika i nastavnika, organizovanje tribina na kojima učenici, roditelji i nastavnici promovišu i diskutuju o ekološkim problemima, učešće roditelja u organizaciji i realizaciji priredbi, izložbi i svečanosti sa temom zaštite i unapređivanja životne sredine. To je prilika da učenici, nastavnici i roditelji urade nešto za razvijanje sopstvene ekološke svesti i ekološke kulture.

Predškolske ustanove i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Predškolska ustanova ima zadatak da kroz osmišljenu igru razvija svestranu, stvaralačku ličnost deteta. Predškolski period je značajan za razvoj – u ovom razvojnom dobu dete stiče prva saznanja, razvija veštine, stiče navike, uči kroz organizovanu i osmišljenu igru, formira sliku o sebi i upoznaje se sa sopstvenom kreativnošću (Markoska, 2002). Takođe, ovaj period je formativan za sticanje navika i veština koje su zasnovane na ekološkim principima. Otuda nema dileme oko toga kada bi trebalo započeti proces ekološkog vaspitanja i obrazovanja. Međutim, postavlja se pitanje koliko su deca u predškolskom periodu sposobna da razumeju značaj ekološke problematike i zaštite životne sredine. Većina pojmova iz ove oblasti je apstraktna, a dece nemaju sposobnost apstraktnog mišljenja. Pojmovi kao što su kruženje materije u prirodi, transformisanje sunčeve u životnu energiju, ravnoteža između ekosistema, opšta povezanost svega u biosferi kao celini, ponekad su i odraslima teško razumljiva. Takođe, shvatanje da je svaki pojedinac lično odgovoran za sudbinu čovečanstva, odnosno, da se od svakog pojedinca očekuju izvesna odricanja zbog života budućih generacija, teško je prihvatljiv dečijem egocentrizmu koji karakteriše predškolski period (Kamenov, 2005). Deci ovoga uzrasta je teško da razumeju da sve, pa čak i prirodni resursi imaju svoj kraj i da se ne mogu večito obnavljati. Iako deca predškolskog uzrasta nemaju razvijeno apstraktno mišljenje, osećaj za prirodu i doživljaj životne sredine može se ostvariti na nivou intuitivnog mišljenja kroz različita iskustva. Probuđeni osećaj za prirodu i okruženje smatra se osnovom za razvijanje vrednosti, stavova i navika zasnovanih na ekološkim principima. To je upravo ono što je mnogo teže probuditi kod odraslih. Lako je steći određena znanja, ali razviti osećaj brige i ljubavi prema prirodi znatno je lakše u periodu detinjstva, nego kasnije tokom života. Iz tog razloga, ekološko vaspitanje i obrazovanje u predškolskom periodu pod-

razumeva, pre svega, razvoj emocionalno-moralnog odnosa deteta prema prirodi i okruženju.

Međutim, ekološko vaspitanje i obrazovanje u predškolskom periodu nije postavljeno samo na emocionalnoj osnovi. Ono podrazumeva spoj emocionalnog i racionalnog. Počeci doživljavanja i razumevanja životne sredine pretpostavljaju susret s prirodom i iskustvo aktivnog odnosa s njom, tokom kojeg se odvijaju ne samo emocionalni već i sazajni procesi (Klemenović, 2004). Saznanja o prirodi i potrebi njenog očuvanja teku uporedo sa usvajanjem moralnih vrednosti i stavova koji određuju poželjno ponašanje u prirodnom okruženju.

Jedan od osnovnih uslova za uspešno ostvarivanje cilja ekološkog vaspitanja i obrazovanja dece predškolskog uzrasta jeste da vaspitač bude pozitivan primer ekološki poželjnog ponašanja. Kod dece je u tom periodu izražena sposobnost imitacije i mnogo je važnije kako se vaspitač ponaša nego šta govori. Poželjno je da vaspitač učestvuje sa decom u aktivnostima kao što su: sađenje biljaka, čuvanje životinja, čišćenje unutrašnjeg i spoljašnjeg prostora i slično. Uloga predškolske ustanove i vaspitača jeste da omogući detetu da emotivno doživi prirodu, da razvija ljubav prema svim živim bićima, da svim svojim čulima upozna prirodu, da se prijatno oseća kada je u prirodi i da prirodu doživi kao deo svog okruženja. U vrtiću nije primarno sticanje ekoloških znanja, niti bi decu trebalo opterećivati ekološkim katastrofama i posledicama ekološke krize. Detinjstvo je period u kojem bi dete trebalo da uživa, da bude srećno, veselo i razdragano što mu boravak u prirodi svakako omogućava.

Škola i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Ekološko vaspitanje i obrazovanje treba da doprinese razvijanju ekološke svesti, a uspeh u ostvarivanju tog cilja zavisi od dobro osmišljene i naučno zasnovane ekološke politike. U zavisnosti od toga kakva je politika društva prema održivom razvoju i zaštiti životne sredine zavisi kakvi će ekološki sadržaji biti u nastavnim programima i koliko će se značaja pridavati ekološkom vaspitanju i obrazovanju.

Škola pruža najsistematičnija i najpotpunija znanja i umenja neophodna za razvijanje ekološke svesti i kulture. Zahvaljujući svojoj organizaciji i programskim sadržajima koje nudi, praćenjem i vrednovanjem uspeha učenika, povezivanjem sa okruženjem i oslanjanjem na tekovine pedagoške nauke i prakse, škola predstavlja najznačajniji faktor razvoja ekološke svesti i kulture učenika. Ciljevi ekološkog vaspitanja i obrazovanja koje škola treba da ostvari odnose se na to da učenici steknu osnovna znanja o stanju čovekove sredine, procesima koji je ugrožavaju, načinima rešavanja i smanjenja ekološke krize i razvoj navika i pozitivnog stava prema objektima prirode. Međutim, postavlja se pitanje da li je škola relevantna institucija od koje zahtevamo najviši stepen odgovornosti za razvijanje ekološke svesti društva. Kolika je zaista njena moć? Da li je dovoljno imati ekološke sadržaje samo u nastavi? Važno je naglasiti, da se sve prednosti škole koje su napred navedene odnose na »idealnu školu« i idealan školski sistem. Škola može imati veoma jak i značajan uticaj, ukoliko su nastavni programi kreirani tako da odgovaraju potrebama i sposobnostima dece, kao i zahtevima i standardima savremenog života. Opravdana je sumnja da škola zaostaje za svojim vremenom i da se često promene dešavaju mnogo brže nego što to škola može da prati (Andevski, 1997b). Potrebno je da prođe dosta vremena da u školu uđu novi sadržaji, da se primene nove metode, novi oblici rada. Nažalost, empirijska

saznanja o doprinosu našeg školskog sistema razvijanju ekološke svesti i ekološke kulture ukazuju na to da škola tek delimično udovoljava obrazovnoj komponenti, dok je vaspitna funkcija uglavnom zapostavljena (Brun, 2001; Nedeljković, 2005; Kundačina, 2006; Mišković, 2007; Stanišić, 2008b). Takođe, u našim školama postoji problem nedovoljne aktuelizacije pojedinih programskih sadržaja koja su pogodna za razvijanje emocionalne i voljne komponente ekološke svesti učenika (Kundačina, 2006). Iz tog razloga insistira se na većem broju ekoloških sadržaja u nastavnim planovima i programima, kao i na što većem broju aktivnosti i akcija koje kod učenika razvijaju odgovornost prema prirodi. Osavremenjivanje nastavnih planova i programa u domenu ekološkog vaspitanja i obrazovanja jeste jedan od najprioritetnijih zadataka ekologizacije obrazovanja. Rezultati istraživanja govore da postojeći sadržaji u našem školskom sistemu ne odgovaraju potrebama kvalitetnog i efikasnog ekološkog obrazovanja (Nedeljković, 2005). Pored uvođenja novih ekoloških sadržaja u nastavne programe, neophodno je ekološke sadržaje obrađivati kako u okviru svakog predmeta posebno, tako i tematski, povezivajući sadržaje iz različitih predmeta na osnovu zajedničke teme. Kako bi se to ostvarilo, nastavnici moraju da imaju ekološka znanja, da se ponašaju u skladu sa ekološkim principima i da primenjuju inovativne metode i oblike rada koji su u skladu sa uzrastom, sposobnostima, interesovanjima i prethodnim znanjima učenika.

U cilju kvalitetnijeg ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika potrebno je teorijski sagledati i empirijski istražiti u kojoj meri i kako pojedini činioци škole doprinose ostvarivanju osnovnog cilja ekološkog vaspitanja i obrazovanja. Neophodna je analiza nastavnih programa i udžbenika, ispitivanje nastavnih i vannastavnih aktivnosti, javne i kulturne delatnosti škole, školskog ambijenta i uloge nastavnika, stručnih saradnika, roditelja, društvenih institucija i organizacija u ekološkom vaspitanju i obrazovanju učenika.

Vršnjačke grupe i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Termin »vršnjaci« podrazumeva decu ili mlade istog ili sličnog hronološkog uzrasta s kojima se pojedinac druži. Slične potrebe, interesovanja, zadovoljenje psiholoških i socijalnih potreba kroz interakciju čini osnovu formiranja vršnjačkih grupa. Pojam »vršnjačke grupe« odnosi se kako na formalne grupe (npr. grupa u vrtiću, školsko odeljenje), tako i na neformalne grupe koje se oformljuju na osnovu zajedničkih aktivnosti, sličnih interesovanja ili međusobne naklonosti (Spasenović, 2008). Stavovi, vrednosti i načini ponašanja koji dominiraju u vršnjačkoj grupi deluju na pojedinca tako što on počinje da ih usvaja i prihvata kao sopstvene. Takođe, članovi vršnjačke grupe vrše kontrolu ponašanja tako što odobravaju i nagrađuju određeno ponašanje ili ga kažnjavaju i odbacuju.

Značajan uticaj koji vršnjačka grupa ima na socio-emocionalan i kognitivan razvoj deteta, otvara vrata za usvajanje znanja, stavova i sistema vrednosti zasnovanih na ekološkim principima i za podsticanje ekološki poželjnog ponašanja. S obzirom na to da vremenom uticaji porodice i škole slabe, naročito u periodu adolescencije, neophodno je usmeriti se na aktivnosti namenjene vršnjačkim grupama. Imajući u vidu da je odnos između dece i odraslih asimetričan i da deca i mladi mnogo lakše usvajaju pravila ponašanja svojih vršnjaka, nije poželjno da oni doživljavaju ekološke zahteve kao pritisak odraslih. Iz tog razloga, trebalo bi se prilagoditi dečijim potrebama, afini-

tetima i interesovanjima i uvesti ekološke principe u njihove aktivnosti. Deca i mladi provode dosta vremena za kompjuterom, stoga bilo bi poželjno da im se ponude obrazovni softveri koji promovišu zaštitu i očuvanje životne sredine. Takođe, važno je ekološki animirati one pojedince za koje se zna da su omiljeni u grupi i zatim preko njih uvesti sve članove grupe u ekološke aktivnosti. Pored toga, deca i mladi vole da sklapaju nova prijateljstva i iz tog razloga treba im omogućiti da se uključe u letnje škole i kampove koji će im pružiti mogućnost da zadovolje socijalne potrebe, a da pri tome usvoje ekološke navike, stavove i vrednosti.

Kao što smo naveli, svaki činilac ekološkog vaspitanja i obrazovanja ima posebnu ulogu i značaj, naročito u određenom periodu razvoja pojedinca. Uticaj vršnjačke grupe na mlade intenzivniji je u periodu kada uticaj porodice i škole počinje da slabi. To je period kada bi sve ekološke aktivnosti trebalo organizovati tako da zainteresuju celu grupu i na taj način obuhvate što veći broj njenih članova.

Mediji i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Različite forme medijske kulture u prostoru socijalizacijskih uticaja oblikuju način ponašanja i razmišljanja mladih i doprinose formiranju predstava o sebi, drugima i prirodnom okruženju. Kad je u pitanju ekologija pokazalo se da mediji imaju individualni i društveni značaj (Nikolić, 2003). Oni utiču kako na razvijanje ekološke svesti i ekološke kulture pojedinca i na podizanje nivoa ekološke svesti i kulture celokupnog društva. Mediji doprinose ostvarivanju humanizacije i ekologizacije društva. Snaga uticaja medija jeste u »prirodi njihovog delovanja na ljude, u njihovoj neposrednosti, interesantnosti, privlačnosti, aktuelnosti, dinamičnosti, prijemčivosti, kao i savremenosti jezika kojima se obraća korisnicima – čitaocima, slušaocima i gledaocima« (Pedagoška enciklopedija, 1989. 387). Kao jedno od posebnih svojstva medija navodi se neograničeno vladanje prostorom i mogućnost da se na tom prostoru smesti ogroman broj informacija koje su u funkciji učenja. Savremena tehnologija je ukinula kako vremenska tako i prostorna rastojanja. Putem medija, čovek je postao svedok zbivanja na prostorima koja su mu fizički nedostupna (Brun, 2001).

Mediji posvećuju pažnju problematici zaštite životne sredine. Štampa, radio, televizija i Internet informišu o aktivnostima vezanim za zaštitu životne sredine. Na taj način se ostvaruje neformalno ekološko vaspitanje i obrazovanje. Međutim, postavlja se pitanje kvaliteta, obima i sadržaja informacija koje prenose mediji. Često se ukazuje na odsustvo sistematizovanog, osmišljenog i svrsishodnog angažovanja medija u razvoju ekološke svesti i ekološke kulture društva (Kundačina, 2006). Mediji su uglavnom orijentisani ka informisanju o konkretnim događajima, a manje su usmereni ka fundamentalnoj edukaciji. Kako bi povećali stopu gledanosti mediji često izveštavaju o ekološkim katastrofama i skandalima. Na taj način, kod ljudi se stvara osećaj straha, nemoći, negativnog iščekivanja budućnosti, a manje se podstiču na promenu u ponašanju i na aktivnosti u cilju očuvanja životne sredine. U tom smislu, vaspitno-obrazovni uticaj medija u oblasti zaštite životne sredine u mnogome zavisi od načina i sadržaja koje plasiraju mediji, kao i od profesionalnosti i stručnosti njihovih kadrova (Nikolić, 2003).

Rezultati istraživanja koja su ispitivala uticaj masovnih medija na razvoj ekološke svesti, nisu jedinstveni. Pojedini autori (Fietkau i Kessel, Murch, prema: Andevski, 1998) smatraju da se često precenjuje mogućnost pozitivnog uticaja medija

na formiranje novih vrednosti, stavova ili načina mišljenja, kao i da mediji mogu imati negativne efekte na pojedince zbog neobjektivnih i senzacionalnih izveštaja o problemima životne sredine. Sa druge strane, većina autora (Đorđević, 1993; Mišković, 1997; Andevski, 1998) pridaje veliki značaj uticaju medija na razvoj ekološke svesti i ekološke kulture.

U vaspitno-obrazovnom procesu važno je osposobiti pojedinca da se kritički odnosi prema informacijama koje mu se nude i da bude pažljiv u izboru izvora informacija. S obzirom na to da su deca i mladi podložni uticaju medija neophodno je da razviju medijsku pismenost koja podrazumeva sposobnost pristupa, analize i refleksije medijskih sadržaja; identifikaciju izvora sadržaja medija i njihovog političkog, društvenog i kulturnog konteksta; interpretaciju poruka i vrednosti koje šalju mediji i aktivno učešće mladih u društvu putem medija. Mladi bi trebalo da se podučavaju kako da koriste medije kao instrumente društvenih promena, da ovladaju kriterijumima za selekciju i vrednovanje informacija koje plasiraju mediji i da upoznaju alternativne oblike medijske kulture (Đerić i Studen, 2006).

Društvene institucije i organizacije i ekološko vaspitanje i obrazovanje

Zbog kompleksnosti problema zaštite životne sredine nije dovoljno da se njime bave jedino porodica i/ili institucije formalnog obrazovanja. *Društvene institucije* koje mogu imati važnu ulogu u ekološkom vaspitanju i obrazovanju su biblioteke, muzeji, zoološki i botanički vrtovi i nacionalni parkovi. Postoji veliki broj *društvenih organizacija* u koje se građani udružuju radi očuvanja životne sredine, zaštite prirode, biljaka i životinja. One se javljaju u različitim formama, kao centri, forumi, društava, pokreti, savezi, unije, fondacije, savetovaništa i udruženja. Trebalo bi naglasiti da primarna svrha ovih organizacija i institucija nije vaspitno-obrazovni rad. Svaka u svom domenu, ove organizacije i institucije imaju cilj da učine prirodnu i kulturnu baštinu kao direktno pristupačnu javnosti. Postoje važne državne institucije koje se bave ekološkom problematikom, kao što su Ministarstvo zaštite životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije, Zavod za zaštitu prirode Srbije, Zavod za zaštitu zdravlja, Agencija za zaštitu životne sredine i Agencija za reciklažu, kojima primaran cilj nije vaspitno-obrazovni rad, ali rezultati njihovog rada mogu biti od velike pomoći u ekološkom vaspitanju i obrazovanju dece i mladih.

Društvene organizacije koje imaju naglašene ciljeve i zadatke u oblasti zaštite životne sredine uglavnom deluju kao ekološki centri, ekološki pokreti, ekološka društva ili udruženja. To su nevladine, neprofitne, nepolitičke, nezavisne organizacije koje za cilj imaju unapređivanje životne sredine i uvođenje koncepta održivog razvoja u sve sektore društva, kao i stručna naučna udruženja koje se bave istraživanjem i obrazovanjem u oblastima održivog razvoja, zaštite zdravlja, zaštite i poboljšanja kvaliteta životne sredine.

Društvene organizacije i institucije bi trebalo da pruže značajnu pomoć školi u ostvarivanju ciljeva ekološkog vaspitanja i obrazovanja, jer škola često nije u mogućnosti da odgovori potrebama i zahtevima uspešne realizacije ekoloških sadržaja. Iz tog razloga, nastavnici i stručni saradnici saraduju sa zaposlenima u društvenim organizacijama i institucijama koje se bave ekološkom problematikom. Takođe, lokalne vlasti prepoznaju potrebu za ekološkim vaspitanjem i obrazovanjem građana i u saradnji sa školama i institucijama organizuju različite ekološke aktivnosti. Pojedine

lokalne vlasti, pre svega u zagađenim sredinama, organizuju programe obrazovanja za zaštitu životne sredine (npr. ekološki dečiji festivali i karnevali). Tada je u programe uključeno više škola sa jedne opštine ili iz grada. Nažalost, resorna ministarstva su u manjoj meri inicijatori ekoloških aktivnosti u školama. Iskustva drugih zemalja (Scott, 1999; Mc-Keown-Ice, 2000; Heimlich *et al.*, 2004) ukazuju na neizostavnu potrebu intervencije državnih institucija i njihove usmerenosti ka obrazovanju za životnu sredinu. Bogatija saradnja i komunikacija između učenika, nastavnika, roditelja i ostalih subjekata lokalne zajednice, doprinosi boljem planiranju i programiranju ekoloških aktivnosti i razvoju interesovanja dece i odraslih za probleme životne sredine (Harvey, 1993).

Zaključak

Kompleksnost ekološkog vaspitanja i obrazovanja ogleda se u međusobnom delovanju različitih činilaca. Škola ima najznačajnu ulogu u ekološkom vaspitanju i obrazovanju, jer učenici usvajaju ekološka znanja na sistematičan i organizovan način. Da li škola, organizacijom i sadržajima koje nudi, odgovara potrebama društva i zahtevima savremenog života? Da li su učenici kada izađu iz osnovne škole spremni da se ponašaju u skladu sa ekološkim principima, da li znaju svoju ulogu i obaveze prema životnoj sredini? Kako bi naša škola uspešno ekološki vaspitavala i obrazovala učenike neophodne su promene kako u nastavnim programima za osnovnu školu tako i u nastavnim programima fakulteta koji obrazuju buduće nastavnike. Međutim, sve veći značaj u ekološkom vaspitanju dobijaju mediji, alternativnih izvori znanja i neformalne obrazovne institucije, jer deca i mladi sve više vremena provede uz televiziju, kompjuterske igre i Internet (Milošević i sar., 2005). Mediji, za razliku od škole, vode borbu za profit i učiniće sve da decu zainteresuju, privuku njihovu pažnju i odgovore na njihove potrebe. Kako bi ublažila krutost, zatvorenost i sporost, škola bi trebalo da saraduje sa institucijama neformalnog obrazovanja i da druge društvene institucije i organizacije prepozna kao partnere u ostvarivanju ciljeva ekološkog vaspitanja i obrazovanja. Čini nam se da bez otvaranja prema porodici, lokalnoj zajednici, društvenim institucijama i organizacijama, škola nije u mogućnosti da u potpunosti ostvari ciljeve ekološkog vaspitanja i obrazovanja.

Literatura:

1. Andevski, M. (1997a), *Uvod u ekološko obrazovanje*, Filozofski fakultet, Novi Sad;
2. Andevski, M. (1997b), Ekološka pedagogija – koncept otvore prema budućnosti, *Zbornik katedre za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu*, br. 12, str. 130–136;
3. Andevski, M. (1998), Škola i razvoj ekološke svesti, *Pedagoška stvarnost*, br. 1–2, str. 31–42;
4. Andevski, M. i M. Kundačina (2004), *Ekološko obrazovanje, od brige za okolinu do održivog razvoja*, Učiteljski fakultet, Užice;
5. Brun, G. (2001), *Obrazovanje i vaspitanje za opstanak*, Zadužbina Andrejević, Beograd;
6. Đerić I. i R. Studen (2006), Stereotipi i mediji, *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Vol. 38, br. 2, str. 456–471.;
7. Đorđević, J. (1993), *Informisanost i životna sredina*, Fakultet zaštite na radu, Niš;
8. Harvey, M. R. (1993), Learning about ecology trough contact with vegetation. In M. Hale (ed.) *Ecology in education*, Cambridg University Pres, London, 99–122;

-
9. Heimlich, J. E., J. Braus, B. Olivolo, R. McKeown-Ice & L. Barringer-Smith (2004), Environmental education and preservice teacher preparation: a national study, *Journal of Environmental Education*, Vol. 35, No. 2, 17–21;
 10. Kamenov, E. (2005), Ekologija u dečjem vrtiću, *Zbornik radova sa XIII naučnog skupa Čovek i radna sredina »Zaštita radne i životne sredine u sistemu nacionalnog i evropskog obrazovanja«*, Fakultet zaštite na radu, Niš, str. 297–308;
 11. Kilibarda, K. (1998), *Moralno-ekološka kultura*, Draganić, Beograd;
 12. Klemenović, J. (2004), *Ekološko vaspitanje i obrazovanje dece predškolskog uzrasta*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Novi Sad;
 13. Kundačina, M. (2006), *Činioci ekološkog vaspitanja i obrazovanja učenika*, Učiteljski fakultet, Užice;
 14. Markoska, D. (2002), Porodica i vrtić u prvim koracima ekološkog edukovanja predškolske dece. U S. Makević (ur.) *Ekološka svest i ekološko obrazovanje dece i omladine*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Šabac, str. 87–100;
 15. Milošević N, V. Džinović i J. Pavlović (2005), Učenici o porodičnom i školskom kontekstu. U R. Antonijević i D. Janjetović (prir.): *TIMSS 2003 u Srbiji*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd, str. 292–324;
 16. Mišković, M. (1997), *Ekološka kriza i ekološka svest omladine*, Viša škola za obrazovanje vaspitača, Šabac i Eko centar, Beograd;
 17. Nedeljković, M. (2005), Pozicija i funkcija ekološkog vaspitanja i obrazovanja u kurikulumskim promenama, *Zbornik radova sa XIII naučnog skupa Čovek i radna sredina »Zaštita radne i životne sredine u sistemu nacionalnog i evropskog obrazovanja«* (str. 353–362), Fakultet zaštite na radu, Niš;
 18. Nikolić, V. (2003), *Obrazovanje i zaštita životne sredine*, Zadužbina Andrejević, Beograd;
 19. *Pedagoška enciklopedija br. 2* (1989) Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd;
 20. Scott, W. (1999), Teacher education for sustainability: critiquing assumptions about purpose and the primacy of action, *International Journal of Environmental Education and Information*, Vol. 18, No. 2, 105–116;
 21. Spasenović, V. (2008), *Socijalni odnosi dece i mladih*, Institut za pedagoška istraživanja, Beograd;
 22. Stanišić, J. (2008a), Značaj ekološkog vaspitanja i obrazovanja, *Filozofeme: Zbornik radova*, Srpski filozofski forum, Novi Sad, str. 81–91;
 23. Stanišić, J. (2008b), *Ekološko vaspitanje i obrazovanje učenika u osnovnoj školi* (magistarski rad), Filozofski fakultet, Beograd;
 24. Stojanović, S. i dr. (1997), *Mogući pravci razvoja obrazovanja i vaspitanja za zaštitu, obnovu i unapređivanje životne sredine*, Institut za biologiju, Novi Sad.

* * *

ENVIRONMENTAL FACTORS OF ECOLOGICAL PEDAGOGICAL WORK AND EDUCATION

Summary: *This paper is on the roles of the following environmental factors in ecological pedagogical work and education of the family, pre-school institution, school, peer groups, media and social organizations and institutions. The review of characteristics and influences of environmental factors enables readers to view the importance they have on ecological pedagogical work and education. Although each of these environmental factors has an important role in the development of the ecological consciousness and gaining necessary experience in this field, the primary role is given to a school which enables adoption of ecological knowledge in systematic and organised way.*

It is to be talked about how much the school potentials are used and how much the school manages to answer contemporary needs of ecological pedagogical work and education.

The school should justify the role of the leading factor in forming the ecological consciousness of the students, curricula should be more contemporary, teachers should be additionally trained, and the school should intensify cooperation with other institutions.

Key words: *ecological pedagogical work and education, environmental factors .*

* * *

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ФАКТОРЫ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Резюме: *В статье анализируется влияние следующих факторов среды на экологическое образование: семьи, дошкольного учреждения, школы, групп сверстников, СМИ, и общественных организаций и учреждений. Перечень характеристик и влияний факторов среды позволяет читателю получить представление о значении, которое они оказывают на экологическое образование. Хотя каждый из перечисленных факторов окружающей среды играет важную роль в развитии экологического сознания и приобретении необходимых знаний в этой области, главная роль отводится школе, которая должна, систематически и организованно, обеспечить принятие экологических знаний.*

Вопрос состоит в том, сколько школа использует потенциальные ресурсы и сколько школе удастся ответить на современные требования экологического образования. Для того, чтобы школа оправдала ведущую роль в формировании факторов экологического образования у учащихся - программы должны быть модернизированы, преподаватели должны усовершенствовать свои знания, школьные учреждения должны активировать сотрудничество с другими учреждениями.

Ключевые слова: *экологическое образование, факторы окружающей среды.*